

‘Zeg een goed woord over God’

Ds. Thejon Bos (38) is deze maand begonnen als missionair predikant in Den Haag. Het had weinig gescheeld of hij had zijn toga aan de wilgen gehangen. De wekelijkse prediking viel hem steeds zwaarder, totdat hij zich er bijna aan vertilde. De terugkeer naar de eenvoud hield hem op de been. ‘Zeg een goed woord over God.’

Laten we met een hoogtepunt beginnen. In een kennismakingsinterview voor de gemeente in Den Haag, vertelt Thejon over ‘een van de mooiste momenten’ in zijn ambtelijke loopbaan. ‘Een oude broeder uit Noord-Oost Friesland belde mij, vlak voordat ik naar Waddinxveen vertrok. Hij wilde graag komen biechten. Daar had ik nog geen ervaring mee, maar het dienstboek van de PKN heeft daar een mooie orde voor. Die man was in de 80, en liep rond met een groot schuldgevoel en geheim, wat hij snikkend die middag neerlegde. Ik heb mijn handen op zijn hoofd gelegd en verzoening en vrede aangezegd en er rolde – letterlijk! – een last van zijn schouders en er brak een glimlach door.

Later vroeg ik hem, tijdens een telefoongesprek: “Waarom kwam je nou bij mij?” Toen zei hij: “Ik heb bijna vier jaar je preken gehoord en ik dacht: bij jou durf ik het, want je bent er net zo’n eentje als ik.”

Ik realiseerde me: Hiervoor zijn we kerk. Hier mag je uitspreken wat je misschien wel nergens anders kunt. Hier is het veilig, dit is een plek van genade en vergeving, niet van veroordeling. Laat in onze harde maatschappij, waarin één foutje je de kop kan kosten, de kerk een plek zijn waar je na 100 keer de fout te zijn ingegaan, ook bij de 101ste keer nog te horen krijgt: het is je vergeven.’

In mijn volgende gemeente vertelde ik een keer over het voorval. In de week daarna kwamen er ineens vijf, zes mensen die een geheim met zich meedroegen. Dat waren pittige, zware gesprekken, niet in de categorie “dominee, ik kijk weleens porno”. (Er was een bejaarde man die zijn partner structureel had bedrogen). Het ging veel dieper. Over een dubbeleleven, ontwrichte relaties en dubieuze geldzaken. Na zulke gesprekken twijfel je er niet meer aan of het ambt er wel toe doet.

‘Een preek over zo’n geladen onderwerp als de biecht zou ik niet in het eerste jaar in een gemeente hebben durven houden. Er moet zich eerst wat tussen de gemeenteleden en mij hebben afgespeeld, zodat ze weten dat je niet zo gauw schrikt van wat er in hun levens aan de hand kan zijn en dat je je niet boven zulke dingen verheft. Op een gegeven moment heb ik het verhaal verteld. Het was mooi dat het zo resoneerde.

Dit heb ik er ook aan overgehouden: we zouden een structurele vorm van biechten moeten invoeren. Pieter Versloot, stadspredikant in Groningen, doet zoiets in de Martinikerk, op de Grote Markt, op de rand van kerk en samenleving, met zijn uitnodiging ‘Waarom zou je er mee blijven rondlopen?’ We zouden datzelfde ook een plek moeten geven in ons reguliere kerkzijn.’

Denk je dan vooral aan het biechten van ‘buitengewone’ zonden? Of ook meer in het algemeen, voor iets als een ongedefinieerd schuldgevoel?

‘Ja, ook voor worstelingen op het terrein van ongeloof, bijvoorbeeld. Iemand zegt: “Ik ben ambtsdrager, maar ik bid eigenlijk al vier jaar niet meer.” Dat is een andere categorie dan je vrouw structureel bedrogen hebben maar kan even zwaar op iemand drukken. Ik denk dat het heilzaam is als de kerk ruimte biedt om zulke bekentenissen uit te spreken. In de gemeente kan gemakkelijk een atmosfeer ontstaan waarin mensen denken: de ouderling of predikant zal wel niet begrijpen dat bidden en bijbellezen me niet lukt. Want als ik ècht zou geloven, dan...

Ik heb als predikant altijd geprobeerd om aandacht te geven voor het feit dat geloven niet eenvoudig is. Daarmee maak je het bespreekbaar. Als je dan een tijdje in een gemeente werkt, merk je dat het drukker wordt in het pastoraat, omdat er iets op gang komt. Ook doordat je ‘ongeloof’ in preken aan de orde stelt. Niet om het uit te venten, maar om het zó te benoemen dat mensen merken dat je hun ervaringen kent. Dat je mee kunt doen aan een bijbelkring, maar er innerlijk eigenlijk al heel ver bij vandaan bent. Dat God veel meer een vraag voor je kan zijn dan een antwoord.’

Alle grote christelijke tradities kennen in de liturgie rituelen om je toe te wijden, je te geven. Rooms-katholieken, anglicanen, pinkerchristenen. Je kunt van alles inbrengen tegen een ‘altar call’, het biedt hoorders in elk geval de gelegenheid te reageren. Dat missen we in de protestantse traditie. Een biechtpraktijk in de studeerkamer lijkt dan het alternatief...

‘Het liefst zou ik het vormgeven in of rond de dienst. Sommige gemeenten kennen de voorbede na de dienst; op een dergelijke manier kan ook de biecht een plek krijgen. Het gebouw moet zich er wel voor lenen.

Veel belangrijker nog is de voorwaarde dat hoorders merken dat er iemand op de kansel staat over wie ze kunnen zeggen: “Bij jou durf ik mijn hart wel te luchten, want jij bent er net zo een als ik.” Dat is niet maakbaar. Het vraagt tact en tijd. Die oude man had er vier jaar voor nodig... Je moet iets van jezelf durven laten zien op de kansel. Ook van de rafelranden van het geloof.’

Heb je dat gaandeweg geleerd of is dit een biografische lijn waardoor je het weet te integreren in prediking?

‘Dat heb ik wel moeten durven. Ik heb de natuurlijke neiging om mijzelf liever wat buiten beeld te houden.’

Je vroegere preken waren sterieler?

‘Ja.’

Hoe heb je dat erin weten te fietsen?

‘Goeie vraag. Ik heb denk ik gaandeweg ontdekt dat ik in het ‘niet weten’ het meest te zeggen had. Dat riep respons op. Andries Zoutendijk (emeritus, Utrecht) door wie ik ben gevormd, heeft wel eens tegen me gezegd dat het er in een preek om gaat dat je het ongeloof van de hoorders tevoorschijn roept, want dat zit ook in jezelf. Wij zijn niet van die mensen vol vertrouwen en geloof. En daar komt dan een goed woord van God overheen. . Dat vergt wel dat je contact maakt met je eigen ongeloof, zonder dat meteen als ‘lastig’ of ‘ingewikkeld’ te parkeren. Denk niet: het zou er eigenlijk niet mogen zijn, dus ratel ik liever een reeks gemeenplaatsen af. Durf het ongeloof – nou ja, ik bedoel vooral: het Godsgemis - te benoemen. Daar heb ik gaandeweg meer oog voor gekregen. Ik denk dat het tot op zekere hoogte te leren is, want het heeft ook te maken met je taal en stijl. Kies taal die niet doordrenkt is van ‘wij weten’ en ‘wij hebben’, maar taal die ontvankelijkheid beklemt.

Soms kan ik al aan de manier waarop votum en groet worden uitgesproken horen of er iemand op de kansel staat die hoopt dat ons in deze dienst iets gegeven gaat worden. Als het waar is dat Jezus voor mijn zonden is gestorven, dan is Hij ook voor mijn ongeloof gestorven. En als dat waar is, dan mag het ook gezegd worden en dan is het ook niet eng.'

Beschouw je het (s)preken over Godsgemis ook in missionair opzicht van belang? Als een soort brug naar buitenstaanders?

'Dat denk ik ja.'

Tijdgenoten als lotgenoten.

'Ja, het denken in wij/zij is niet behulpzaam. Miskotte zei: "Wij gaan niet naar de kerk omdat we zo gelovig zijn, maar om het weer een beetje te worden." Als we dat in vorm, taal en inhoud weten te belichamen, dan belandt een geïnteresseerde zoeker niet in een kring van mensen die het allemaal zeker weten. Nee, de kerkdienst is een gemeenschap van mensen die verlangen dat het heilige (weer) aan hen geschiedt.

In deze beschouwingen speelt mijn autobiografie ook een rol. Het geestelijk klimaat in de gemeente waarin ik opgroeide was vrij 'hebberig' en gearriveerd. Geloof werd voortdurend verbonden met zekerheid, vreugde en enthousiasme. Maar zo'n gelovig jongetje was ik niet, dus ik heb wat afgetobd met mijn vragen. Dominee Andries Zoutendijk reikte me eens in een gesprek het inzicht aan dat het Godsverlangen van Psalm 42 ook een gestalte van geloof is die je je levenlang zo kan vergezellen. Hij zei: "Misschien dat God zich in jouw leven wel aandient in de vorm van een voortdurend gemis naar Hem, zoals een hert dorst naar frisse waterstromen." Dorst is mooi, maar het is ook naar; het nog-niet-hebben van water. Ook dat is een gestalte van gelóven; niet minder dan die andere gestalten. Als dat zo is, dacht ik, dan durf ik ook wel dominee te worden. En dan ben ik misschien degene die voorgaat in het articuleren van het gemis van en het verlangen naar God. "De ware Godsgemeenschap", zegt Van Ruler, "voltrekt zich doorgaans in het Godsgemis." Het is een rode draad in mijn predikantschap, het zet ook vaak de toon in de liturgie. De ontvankelijke kant.'

Het heeft sterke papieren, de Psalmen zijn er vol van. De geschiedenis van Israël is een sequentie van dit soort momenten. Alleen daarom al is het van belang om dit te blijven benoemen – in een tijd waarin invloedrijke Angelsaksische theologie heel andere tonen aanslaat. Tegelijkertijd kennen we je als iemand die leeft van de vervoering. In de vervoering zit ook iets van de vervulling. Iemand die na een goeie preek zorgeloos fluitend naar huis fietst.

'Klopt. Maar het is iets wat mij overkomt en waarvan ik hoop dat het de gemeente overkomt, in de liturgie en de verkondiging. Ik ga fluitend naar huis, als ik heb gehoord, bezongen, beaamd, dat de act van mijn geloof niet beslissend is. In het onvanzelfsprekende van geloven word ik uitgetild boven de misère waarin ik mezelf zo vaak tegenval. Dat zijn mooie momenten, waarin ik me helemaal kan verliezen in de liturgie. Bijvoorbeeld op een avondmaalszondag. Tijdens de coronatijd had ik soms zes diensten achter elkaar, als een ceremoniemeester, van 9.30 tot 14.30 uur. Tegelijk kon ik dan de ervaring hebben: laat deze zondag eeuwig duren. Daar, in de buurt van brood en wijn, doe jij, Thejon Bos, er helemaal niet meer toe. Dat is bevrijdend. In die vervoering kon ik dan zomaar uit het niets iets moois zeggen.'

Was dat onweerstandelijk of een keuze?

'Het is een meegenomen-worden. Ik sta avondmaal te bedienen en zeg 'Kom, alles is gereed' en ik zie overal gemeenteleden opstaan. Net daarvóór heb ik nog iets gezegd over 'ze zullen aankomen van noord en van zuid', en dan gebeurt het. Zoiets kan mij ontroeren en dat zeg ik dan.'

A l'improviste.

'Ja, dat heeft volgens mij ook met die ontvankelijkheid te maken.'

Voor Areopagus zit daar de vraag aan vast of je alles uitschrijft, of dat je je ook prepareert op 'lege stukken' in je preek of in de avondmaalsbediening. Heeft niet Martin Luther King ergens gezegd dat hij benieuwd was 'waar Gods kracht gebeurt deze morgen'. Dat weet hij nog niet, maar daar is hij heel gespitst op. Waar er iets voelbaar van is, daar moet je dan als voorganger ook op doorgaan.'

'Dat is niet aan te leren. Het scheelt wel als je vertrouwd bent op een plek. Je kent mensen, weet van hun situaties. Maar dat maakt het voorgaan in een dienst ook intens... Je staat op de preekstoel, ziet gemeentelid x en denkt, straks zeg ik dát en hoe zal dat aankomen in haar situatie? Andersom komt ook voor, dat je denkt: over tien minuten komt er een zin en die is helemaal voor jou. Soms krijg je dat ook terug.'

'Dat je veel weet van gemeenteleden is mooi, maar het belemmert mij tegelijk ook vaak bij het schrijven van een preek. Je hebt in het pastoraat bij de puinhopen gezeten en dan ben ik bang dat de preek daar overheen walst. Een tekst moet bij mij daardoor vaak door veel barrières heen....Ik realiseer me dan dat een kerkdienst voor mensen ook een risico is. Het kerkbezoek kan ook beschadigen en afbreken, door een preek die onbedoeld overal overheen walst....'

Nog even over de vervoering, die je niet kunt organiseren, maar die je kan overkomen. Ik heb het idee dat het gebeurt op het moment dat God ter sprake wordt gebracht. Dat klinkt als een open deur, maar ik hoor veel preken in mijn traditie, waarbij ik soms denk: Nou, de Here God mag toch wel ongelofelijk blij zijn met dat wij het allemaal nog aardig doen, met onze focus op geloofsgroei en navolging. Naar mijn idee wordt er veel over geloof gepreekt. Dezelfde dominee Zoutendijk zei eens: 'Als je je preek af hebt, moet je altijd even de vraag stellen: is er voor de Here God nog iets te doen?' Ook daarin speelt die ontvankelijkheid een rol. De vervoering krijgt daar een kans als je – ouderwets gezegd – helemaal op jezelf wordt teruggeworpen. Dat is echt wat anders dan je houvast vinden in je geloof. Als 17-jarige las ik Psalm 4 uit een boekje met Psalmmeditaties van Van Ruler. Ik ging in die tijd naar de jeugdvereniging en daar ging het heel vaak over geloof, stille tijd, hoe ervaar jij het, hoe beleef jij het. Ik werd er doodmoe van. Toen las ik bij Van Ruler: 'Dan moeten wij tenslotte het geloof ook afleren. Er zijn mensen die zich staande houden in de strijd van het leven door het geloof, daarin ligt altijd iets krampachtigs. Men zet de tanden op elkaar en houdt ondanks alles vol. Zo niet de psalmist. Hij houdt niet vol, hij gaat slapen. En hij zegt niet, mijn geloof zal mijn beschutting zijn, maar Gij alleen God, doet mij wonen. Dan zijn wij volstrekt op God zelf en op Hem alleen geworpen en houden wij in onszelf geen enkel houvast over, zelfs niet het houvast van ons geloof en dat brengt grote ontspanning, vrede en simpelheid'.

De waarheid van die woorden heb je nu wel ontdekt.

'Bij het preekproces is dit besef nooit ver weg.'

Je zei eerder dat je als student geen predikant durfde worden. Waarom ben je überhaupt theologie gaan studeren?

‘Aanvankelijk koos ik voor economie, net als mijn vader. Bert-Karel Foppen kwam als theologiestudent catechisatie geven in Zegveld. Zijn manier van theologiseren vond ik een verademing. Al pratend met hem merkte ik dat mijn grote vragen toch vooral op het terrein van de theologie liggen. Dan moet je dominee worden, dacht ik. Tijdens de theologiestudie heb ik die beslissing heel lang voor me uit geschoven. Een half jaar voor mijn afstuderen kreeg ik een telefoontje vanuit een gemeente waarin ik weleens voorging, of ik een beroep zou willen overwegen. Ik zei spontaan ‘ja’ en dat was eigenlijk het moment waarop de wissel omging. Als ik zou hebben gewacht tot ik er aan toe zou zijn, was ik het misschien wel nooit geworden.’

Hij vertelt dat zijn ambtelijke loopbaan begon in Twijzelerheide (Friesland); daarna diende hij de wijkgemeente van de Bethelkerk in Waddinxveen. Een grote gemeente, gemêleerd. Oud, jong, kinderen, tieners, evangelisch-georiënteerden, maar ook mensen met een achtergrond in Ger.Gem. Doeners, denkers, hoog- en laag opgeleid. ‘Het preken voor zo’n rijkgeschakeerde gemeente viel me steeds zwaarder. Ik raakte ervan in de kramp, want ik legde de lat hoog: een preek moet origineel en creatief zijn, inspirerend en bemoedigend. En daarbij, hoe doe je recht aan de breedte van de gemeente, al die levens, die verschillen in geloofsbeleving, etc. Als jullie vragen hoe ik prediking beleef: het is voor mij het allerzwaarste wat er is; de preekvoorbereiding vooral. Je bevindt je in het krachtenveld tussen jou als persoon, de gemeente, de Schrift en de Geest en daarbinnen gebeurt van alles. Soms moet het Woord eerst bij mij door van alles en nog wat heen, aan gelatenheid, apathie, enzovoort. Als ik dan op donderdag of vrijdag nog naar een leeg scherm zat te kijken, belde ik een vriend van me. Hij gaf me eens het advies: “Zet bovenaan de pagina: “Ik ga iets goeds over de Here God zeggen. *That’s it.*” Hij bracht me terug bij de eenvoud. Ik zal niet zeggen dat het daarna als vanzelf ging, maar het bevrijdde me van de kramp. Waar dat gebeurt, weet je de dingen zo te verwoorden, dat het niet uitmaakt of je tiener of tachtig bent, een zoeker of een stamgast, hoog- of laagopgeleid. Het gaat om een goed woord over God. Ik heb ervaren dat je daarmee een accolade slaat om een heel diverse groep.’

Ervoer je zulke drempels in de preekvoorbereiding wekelijks? Dan wordt prediking wel een zware opgave...

‘Ja, daarom heb ik zo’n twee jaar geleden geconcludeerd dat ik het niet kon volhouden. In persoonlijke gesprekken of tijdens een bijbelkring ervoer ik zulke blokkades niet. Maar des te meer bij de wekelijkse preekvoorbereiding. Het ging ten koste van mijn nachtrust, ik raakte erdoor uitgeput. Ik heb toen stappen ondernomen met het oog op een transitie naar een andere baan. Maar ja, toen kwam de coronatijd en werd alles weer anders.

Ik heb me natuurlijk vaak afgevraagd, hoe komt het toch dat het maken van een preek mij zo zwaart valt. En kan dat nog anders worden? Heeft het misschien te maken met het ambacht? Moet ik gewoon nog eens goed leren hoe je een preek maakt? Ik ging erover in gesprek met een psychotherapeut. Intuïtief wist ik dat mijn worsteling een diepere oorzaak had. Het heeft te maken met een complex aan factoren, onder andere mijn inborst, een groot verantwoordelijkheidsgevoel en de gewetensvolle vraag: deugt wat ik zeg ook in Gods ogen? Ook het klimaat rond prediking speelde een rol. ‘Het was weer niet veel soeps vanmorgen.’ Zulke kritische zinnnetjes denderden dan door mijn hoofd en ze konden me

verlammen. Alleen de eenvoud – “zeg een goed woord over de Here God” – hield me op de been.

Lang verhaal kort: het beroep om missionair predikant in Den Haag te worden, kwam om meerdere redenen als een geschenk. De frequentie van prediking is gehalveerd. Ik kan er wat ontspannener mee omgaan, al zal het nooit helemaal verdwijnen. En het paradoxale is: als een preek af is, kan ik fluitend op de fiets stappen.’

Dat is inderdaad paradoxaal. Je staat als prediker in een spanningsveld. Dat is welhaast onontkoombaar. Of je het wilt of niet.... Maar de spanning ontlopen of opheffen, levert vaak vlakke verhalen op. Dat wil je al helemaal niet. Is de spanning niet eigen aan het predikantschap?

‘Dat denk ik. Toen iemand tijdens gesprekken reageerde met ‘joh, het mag ook wel een keer ietsje minder hoor, op zondag’ werd ik boos. Aan de andere kant: ik ben ook weleens na een studiebijeenkomst van Areopagus naar huis gereden met de gedachte: nu durf ik helemaal niets meer op papier te zetten. Dat is het ingewikkelde.

Het is nuttig en nodig om na te denken over prediking, mits het oog houdt voor de eenvoud: een goed woord over God spreken.’

Je zei zoëven dat je de veel respons opriep als predikant van het ‘niet-weten’, het Godsgemis, het verlangen. Je wordt nu missionair predikant. Dat is – althans in de beeldvorming – ‘iemand die het weet’ en het je verkondigt.

‘Als dat het imago is, zal ik daar tegenaanlopen. Missionair predikantschap kan ook al gauw verbonden worden met een methodische aanpak, strategieën, plannen – en daar geloof ik niet zo in. Ik zag mezelf vanuit dat frame ook niet direct als een missionair predikant. Maar het wonderlijke is dat gemeenteleden nadat ik het beroep had ontvangen, tegen me zeiden: “Dat is nou echt wat voor jou; daar ben jij geknipt voor.” Waarom? vroeg ik dan. “Omdat jij – zonder het te weten - mij als randbewoner wist te raken.” Ik wil maar zeggen: de scheidslijn tussen geloof en ongeloof loopt dwars door een mensenhart en dwars door de kerk heen. Als je een beetje normaal doet, en een goed woord van God spreekt, ben je bij uitstek missionair. Maar als je geen contact hebt met de weerstand in jezelf en de ervaring van hoe ‘vreemd’ geloof is, hoe vreemd het verhaal van God eigenlijk is, dan moet je dit werk niet gaan doen.’

Hij vertelt over een van zijn eerste contacten in zijn nieuwe functie. (Op verzoek van een ouderling ging hij langs bij een oude vrouw, 75 jaar). Een vrouw die niet ongeschonden het leven door is gekomen. Ze was verrast een jonge vent te zien, want ze had een stereotiep beeld van predikanten als krasse knarren. ‘God?’ zei ze. ‘Hebben wij die niet zelf bedacht? Denk je nu echt dat er iemand is, die ons ziet, enzo?’

Thejon: ‘Als je dan aannemelijk probeert te maken dat jij dat wél gelooft, dan ben je gezien, dan is het gesprek voorbij. Terwijl ze dingen zegt die ik herken, omdat ik zelf ook telkens door die vertwijfeling/vragen heen moet. Je kunt dan voorzichtig proberen te communiceren wat je overhield, toen je zelf dwars door die vragen heenging. Een missionair predikant vindt ongeloof niet vreemd.’

Tegelijk ben je er ook als missionair predikant om gemeenteleden te helpen te wortelen in het christelijk geloof, in het evangelie. Naar ‘buiten’ gaan is spannend, het heeft risico’s. Zo’n vrouw van 75 zou me ook zomaar onder tafel kunnen praten. Je moet niet te naïef doen over het contact met buitenstaanders, daarvoor moet je goed wortelen.’

Ben je ook een vechter voor het geloof? Je kiest de kant van de solidariteit, dat is noodzakelijk en goed, maar... Mensen kunnen wanhopig zijn, in hun ongeloof. Denk je dan niet: verdorie nog an toe, er is een God, een evangelie. Ik laat je niet rondjes draaien in je ongeloof. Sta me toe dat ik er iets van zeg...

'Zelf word ik nooit warm van apologetiek. Ik kies bewust voor de solidariteit. Ik kom plompverloren in een bovenwoning in Den Haag; de vrouw en ik hebben elkaar nooit eerder ontmoet. Ik probeer af te tasten waar ze met haar gedachten zit en gaandeweg ontspint zich een gesprek. Wil ik iets mogen zeggen, begint het met erkenning van die solidariteit. Wat denkt u nu, mevrouw? Dat ik dit soort gedachten nooit heb? Dat dit niet ook vaak in mij naar boven komt? Dat is dan alweer een verrassing voor haar: een predikant die haar vragen van binnenuit zegt te kennen. Wanneer en waardoor is dat beeld binnengeslopen, dat predikanten immuun zijn voor vragen en twijfel? Ergens in de loop van het gesprek zei ik tegen haar: Dáárom ga ik naar de kerk, omdat ik daar de ervaring opdoe dat deze spiraal van gedachten doorbroken kan worden. Dus ik zoek eerst de solidariteit, maar niet om daarin te blijven hangen. Zo van: ach ja, blijven hopen op het wonder... Nee. Weet u waarom ik toch denk dat dit evangelie waar is? Dan benadruk ik het vréemde. Hoe gekker ik het vind worden, hoe meer ik denk: dit zou weleens niet van God kunnen komen. Het rare is het ware! Zou het niet kunnen zijn dat we juist dáárin met God te maken hebben? Volgens mij zou je dat in prediking ook vaker moeten doen: het vreemde articuleren.'

Kees van Ekris

Koos van Noppen